

KOMENTÁŘ K ČLÁNKŮM PRAVIDLA K VYHOTOVENÍ ZNALECKÉHO POSUDKU A PSYCHOLOGIE KOMUNIKACE – RECIPROCITA

Josef Zeman

Oba uvedené články se vzácně doplňují. Profesorka Gargioli se v úvodní kapitole vyjadřuje jakoby z jiného úhlu pohledu a jiným jazykem než monsignor Orlita (dále budeme hovořit o prvním – Gargioli a druhém textu – Orlita), jenž cituje a osvětluje pasáže z jiného jejího textu, který se týká požadované struktury psychiatricko-psychologického znaleckého posudku. Skutečnost, že jsou tyto dva příspěvky k dispozici současně, je šťastným záměrem, neboť jeden vysvětluje druhý. Tím se nám mimo jiné nabízí způsob, jak překlénout často se vyskytující dilema, které téměř při každé kauze opírající se o dikci kánonu 1095 pro nás znalce v praxi vzniká: *Je havárie konkrétního manželství způsobená více osobnostním nedostatkem jednoho nebo obou partnerů, nebo vznikla setkáním dvou odlišných, ale v zásadě normálních osobností, které pouze nikdy nedokázaly svou odlišnost překonat a sjednotit se v prohlubující se lásce?*

Podívejme se na obě strany dilematu podrobněji. Gargioli pečlivě zdůvodňuje stanovisko, že dobro manželství (*bonum coniugum*) je především naplněno od počátku existujícím záměrem obou stran uzavíraného manželství růst ve schopnosti, rozvíjet schopnost žít pro druhého. Tedy nikoli schopnost žít pro velký osobní ideál, ale pro druhého. Pojem schopnost či neschopnost se v té-

to kapitole vyskytuje desetkrát, nejpádňěji ve větě: „... *bonum coniugum* začíná tam, kde existují dvě osoby – muž a žena – **schopné** vzájemně se darovat jeden druhému jako osoby, neboť *ordinatio ad bonum coniugum* je záležitostí dvou osob schopných vzájemného darování se.“

Připomeňme, že toto nebylo až do nedávna obvyklé: žil-li muž pro nějaký vznešený ideál, např. uměleckou tvorbu, byla žena povinná s ním na tomto ideálu spolupracovat, přinejmenším prostřednictvím obětavé služby. Byla k tomu nabádána především obrovským společenským tlakem a vzájemná povinná reciprocita autentického „dávání se“ nebyla vůči tehdejšímu „tlaku“ dostatečně zdůrazňována ze strany církevní manželské etiky. Jakoby platilo jiné, tedy povinné dávání se pro ženu a jiné, tedy svobodné dávání se pro muže.

V druhém textu hovoří Mons. Orlita, který se opírá o jiné texty prof. Gargioli, o nezbytnosti prokázat při zvažování nulity manželství u jedné nebo obou stran psychickou anomálii. Pro kanonisty je neschopnost, o níž pojednává kánon 1095, plodem anomálie a nikoliv anomálií samou. Pro nás psychology zde vzniká otázka: může být neschopnost reciprocity také anomálie? V konkrétním případě: byla v předkládané kauze v prvním textu neschopnost mladé psychicky nezralé dívky navázat symetrický vztah v manželství psy-

chickou anomálií? Nebo vznikl problém situačně v konkrétních podmínkách, které jí nedovolily chovat se zrale a odpovědně? Byl problém v její osobnosti nebo v podmínkách, ve kterých se ocitla?

V prvním textu nabízí prof. Gargioli velmi uváženě příklad konkrétní kauzy, kde se znalecký posudek s touto problematikou vyrovnává. Znalecký posudek je sice starší (z roku 1994), ale rozsáhlý a velmi kvalitní, což umožňuje chápat jej jako inspirační, i když jen obtížně dosažitelný vzor. Vyznačuje se na prvním místě velkým rozsahem vykonané i popsané práce. Znalkyně je profesí psychiatryně s respektem ke specifiku psychologické práce, která využívá služeb psychologa pro aplikaci a vyhodnocení psychodiagnostických metod. Vedle vlastních odborných postupů při přímé práci s účastníky kauzy se odvažuje hodnotit a odborně interpretovat i písemná svědectví a další písemné materiály ze spisu a na jejich základě opatrně popisuje i osobnost nežalující strany, která odmítla psychiatrické i psychodiagnostické vyšetření.

Tato pasáž je obzvláště překvapivá, v našich podmínkách si lze jen obtížně představit psychologickou zprávu o člověku, kterého znalec neviděl. Přesto je nutné uznat, že prof. Gargioli uváděná část znaleckého posudku je přínosná a dostává se až k diagnóze narcistní osobnosti, což je pro církevní tribunál zásadní informace. Z postupu, jakým znalkyně i bez kontaktu s posuzovaným k závěru dospěla, je nutné pochopit, že to dokázala především na základě bohatého svědeckého materiálu, který pečlivě odborně analyzovala.

Přesto je nutno vyslovit výhradu. Svědecký materiál je vždy zkreslený osobním po-

stojem svědka a jeho využití tímto způsobem je tedy vždy riskantní. V uváděné kauze bylo toto riziko menší, protože zvláštní osobnostní projevy nežalující strany byly tak výrazné, že mohly být opakovaně zachyceny i laickým popisem svědků. U většiny běžných kauz našich církevních soudů je však tento způsob získání odborného posouzení dle mého názoru problematický.

Vraťme se však k meritu věci, tedy k porozumění a využití odlišností mezi oběma texty! V prvním textu je citován Mons. Serrano Ruiz, který se vyjadřuje následovně: schopnost převzít povinnosti manželství je „právní úkon se značnou závažností, co se týká kvalifikace ohledně zvláštních povinností – jimž je třeba přisoudit kvalitu charakteru a přirozenosti, nikoli jakési nezávisle existující skutečnosti s nedefinovatelnou závažností...“ Porozumět této větě je možné až po několikátém přečtení. Rozumím jí takto: chceme-li hodnotit schopnost převzít povinnosti manželství z církevně právního hlediska a posoudit *kvalifikaci*, tedy schopnost zúčastněných naplnit jejich proklamovaný záměr, musíme se na tuto skutečnost dívat z hlediska *charakteru a přirozenosti*. Co to znamená?

Pod pojmem charakter se v překladech z latiny či italštiny obvykle myslí hodnotová stránka osobnosti. Pod pojmem přirozenost se v této souvislosti myslí Bohem dané základní dimenze osoby, aby se mohla stát, měla potenciál se stát, Božím obrazem. Mezi tyto základní dimenze nepochybně musí patřit zaměřenost na vztah, na „Ty“ (Martin Buber a následovníci). V tomto smyslu je tato eventuelní nezaměřenost skutečně psychickou anomálií. Jak se však vyrovnat s tím, že nevznikla v osobnosti člověka, ale v podmínkách jeho života? Dokonce ani není při zkoumání

osobnosti identifikovatelná, pouze je prokazatelná v jeho chování, jehož motivaci však bohužel detailně neznáme.

Prof. Gargioli v předloženém posudku považuje zjevně pojem anomálie za širší. Neschopnost je jakoby dílčí případ anomálie. Normální je milovat, neschopnost milovat je anomálie. Takovéto pojetí normy vychází z axiomu, ze specificky křesťanského axiomu, který má charakter ideálu: normální je být zaměřen na naplnění ideálu, nenormální je rezignovat nebo ideál popírat. Tento přístup je pro nás křesťany bez problémů srozumitelný: úkolem člověka je hledat Boží vůli, co si On ode mne přeje. Toto chápání normy je však nesrozumitelné pro většinovou společnost. Z jejího pohledu zaměňuje normu a ideál. Přírodní vědy a obecné společenské povědomí chápou totiž normu buď statisticky, norma je například to, co se nejčastěji vyskytuje, nebo pozitivisticky – normální je to, co neobsahuje negativní varianty. Člověk je normální, když nemá žádnou poruchu. A zde jsme na půdě faktického rozporu. Je normální, že mé emoce kolísají a mění se, ale nemělo by být normální, že můj emoční a celkově osobnostní vztah k manželskému partnerovi, manželská láska, také kolísá, nebo se ztrácí. Nelze jinak, než si pomoci vřazením institutu osobní nedostatečnosti. Normální je chtít ideál, ale statisticky významné procento lidí jej nenaplnuje. Od jisté míry účinku tohoto nenaplnování můžeme hovořit o anomálii, zvláště když v onom nenaplnování rozeznáme pozitivní úkon vůle – nechci.¹

Maria G. Gargioli tento rozpor nepřekonává, pouze předkládá kauzu, kde nositel anomálie má kromě neschopnosti kvalitního vztahu, který je základem *bonum coniugum*, také poruchu osobnosti. Je diagnostiko-

ván jako narcistní, fanatická osobnost. Tyto poruchy, anomálie, zdůvodňují explicitně jeho neschopnost naplnit *bonum coniugum*, a tudíž je možné prohlásit manželství za nulitní. Co kdyby tam však tyto poruchy osobnosti přítomné nebyly? Takových případů je u nás mezi rozvádějícími se vysoké procento. Prof. Gargioli jistě volila z didaktických důvodů velice instruktivní a srozumitelný případ, který také osobně obdivuhodným způsobem zpracovala. Pro nás však též vyslala ze své pozice spolupracovnice Tribunálu římské roty docela srozumitelné poselství, které bychom mohli parafrázovat následovně: Postupujte obdobně i tam, kde jsou záležitosti méně jasné, protože **směřování k naplnění dobra manželství**, oboustranné směřování, jak jej nacházíme v církevních dokumentech a jak jej i já cítuji, je nepominutelný předpoklad manželství.

Vidím velkou užitečnost současného studia dvou předkládaných textů, protože společně zachycují právě onu velikou šíři problému. Dodávají dobrou metodiku, ale nikoli rigidní návod k řešení. Patrně to tak bylo zamýšleno.

Poznámky

¹ Pozn. red.: Zde jsme ovšem také na morální rovině. Nechci poslouchat Boha, chci tedy neposlušnost Bohu, a to v případě přestoupení Božího příkazu či přikázání, je hřích. Ovšem hřích nezneplatňuje manželství v diki kánonu 1095, i když je podle Písma považován za jakési „duchovní malomocenství“. Ovšem pouze neschopnost převzít podstatné manželské povinnosti „z psychických důvodů“ – nikoliv morálních – zapříčiňuje nulitu manželství. Na druhou stranu, permanentní pokračování v hříchu způsobuje neřest a neřest zase dále působí na osobnost člověka a jeho vývoj. Před soudem tedy leží nelehký úkol, rozlišit mezi neřestí, zlovykem, nechtěním apod., a mezi anomálií psychické povahy. Toto „rozlišování“ je důvodem, proč požaduje zákonodárce, aby v případech neschopnosti podle kánonu 1095 byl vždy přizván znalec v oboru psychiatrie či psychologie.